

บทร้องเล่น และเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ และบทวิเคราะห์

มงคล เปลี้นบางช้าง

บทร้องเรียนและ เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ และบทวิเคราะห์

สำหรับ
บุคคลทั่วไป
และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

สาระที่ 5 : วรรณคดี และวรรณกรรม

มาตรฐาน ท 5.1 : เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและ
วรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์
ใช้ในชีวิตจริง

มงคล เปลี่ยนบางช้าง

บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ และบทวิเคราะห์ ภาพประกอบ : มงคล เปลี่ยนบางช้าง และนพวรรณ สิริเวชกุล

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

มงคล เปลี่ยนบางช้าง

บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ และบทวิเคราะห์. -- กรุงเทพฯ :
แม็ค, 2548.

128 หน้า.

1. เพลงพื้นเมือง--แ่งสังคม. 2. ดนตรีพื้นบ้าน--แ่งสังคม. I ชื่อเรื่อง.

306.4842295911

ISBN : 974-261-798-8

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

บริษัทของสงวนลิขสิทธิ์ ห้ามมิให้ผู้ใดนำส่วนหนึ่งส่วนใด หรือตอนหนึ่งตอนใด
ของเนื้อเรื่อง ภาพประกอบและอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ไปทำการคัดลอก
โดยวิธีพิมพ์ดีด เรียงตัว อัดสำเนา ถ่ายฟิล์ม ถ่ายเอกสาร
พิมพ์โดยเครื่องจักร หรือวิธีการอื่นใดเพื่อนำไปแจก จำหน่าย

สงวนลิขสิทธิ์: กุมภาพันธ์ 2548

ราคา 75 บาท

จัดทำจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

การสั่งซื้อ: ส่งธนาคติส่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าวในนาม อาจารย์พีระ พนาสุภน

9/99 อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว 38 ถนนลาดพร้าว แขวงจันทระเกษม

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทร. 0-2938-2022-7 แฟกซ์ 0-2938-2028

พิมพ์ที่ บริษัท ออฟเซ็ทครีเอชั่น จำกัด

โทร. 0-2870-2630-2

คำนำ

“บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ และบทวิเคราะห์”

เป็นหนังสือค้นคว้าอ้างอิงกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สาระที่ 5 :
วรรณคดีและวรรณกรรม มาตรฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิด
เห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่า และนำมา
ประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

เนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วย บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้าน
ในแง่ของเพลงพื้นบ้าน การร้องรำทำเพลง การละเล่น วัฒนธรรมพื้น
บ้าน ที่มา ลักษณะสำคัญ และประเภทของเพลงพื้นบ้าน ผู้คนและวิถี
ชีวิต ดนตรี บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้านภาคเหนือและบทวิเคราะห์

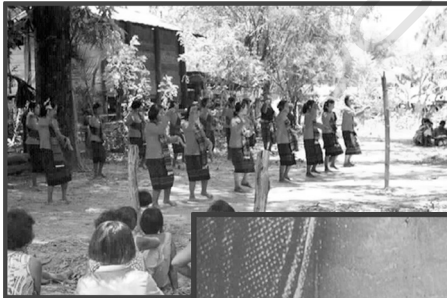
บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ
“บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ และบทวิเคราะห์” เล่มนี้
จะเป็นหนังสือที่ให้ประโยชน์แก่การศึกษา ค้นคว้า อ้างอิงตามต้องการ

บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

สารบัญ

บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้าน	7
เพลงพื้นบ้าน	7
ร้องรำทำเพลง	8
การละเล่น	11
พื้นบ้านพื้นเมืองนั้นคืออย่างไร	14
วัฒนธรรมพื้นบ้าน	15
พิธีกรรม	17
เพลงพื้นบ้าน : ที่มา ลักษณะสำคัญ และประเภท	19
ที่มาของเพลงพื้นบ้าน	20
ลักษณะของเพลงพื้นบ้าน	24
ประเภทของเพลงพื้นบ้าน	26
เพลงเด็ก	28
เพลงผู้ใหญ่หรือเพลงปฎิพากย์	32
ภาคเหนือ : ผู้คนและวิถีชีวิต	39
สภาพแวดล้อม ที่ตั้งของภาคเหนือ	40
ผู้คน สังคม และวิถีชีวิตของคนภาคเหนือ	42
ประเพณีสำคัญของชาวเหนือ	46
ประเพณีแหกนา หาบข้าวขึ้นหลอง ฮ้องขวัญข้าว	47
จับอกไฟ ประเพณีจุดบั้งไฟถวายพุทธบูชา	52
ประเพณีบูชาเสาอินทขิล	54
ประเพณีปอยเหลินสิบเอ็ด	55
ประเพณีตานก๋วยสลาก	58

ประเพณีแห่ครัวทาน	61
ประเพณีพ้อนผีปู่ย่า	64
ประเพณีปอยส่างลอง	67
ประเพณีลอยกระทง	69
ดนตรี บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ	
และบทวิเคราะห์	71
เครื่องดนตรีของพื้นถิ่นล้านนา	72
บทเพลงการละเล่นภาคเหนือ	75
เพลงกล่อมเด็กภาคเหนือ	82
ขอ ศิลปะเพลงพื้นบ้านล้านนา	90
ทำนองของการขับขอ	92
ตัวอย่างการขับขอ	98
ดนตรีและเพลงพื้นบ้านชนเผ่าภาคเหนือ	107
บรรณานุกรม	119

บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้าน คือ บทเพลงซึ่งผู้คนแต่ละท้องถิ่นใช้ถ้อยคำ และท่วงทำนองแต่งประสมเข้าร่วมด้วยกัน โดยมีเนื้อหาสะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ทั้งยังมีสำเนียงเสียงขับร้องเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของเพลงนั้น สืบทอดกันมาปากต่อปาก มีลักษณะเด่นที่ความเรียบง่ายของถ้อยคำ การร้องและท่วงท่าของการแสดงออก

มนตรี ตราโมท ได้ให้ความหมายของเพลงพื้นบ้านหรือพื้นเมืองว่า “เพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นประดิษฐ์แบบแผนของการร้องเพลงของตนไปตามความนิยมและสำเนียงภาษาพูดที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป เพลงแบบนี้มักจะนิยมร้องกันในเวลาเทศกาลหรืองานที่มีการชุมนุมผู้คนในหมู่บ้านรื่นเริงกันชั่วครั้งชั่วคราว เช่น สงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ ทอดฟ้าป่า และในการลงแขกเอาแรงกันในกิจอันเป็นอาชีพ เช่น เกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น”¹

¹มนตรี ตราโมท, 2447, หน้า 50

เอนก นาวิกมูล กล่าวถึงลักษณะที่มาของเพลงพื้นบ้านพอเป็นภาพรวมว่า “ชาวบ้านนิรนามได้แต่งเพลงของเขาขึ้น บทเพลงนี้อาจจะมาจากความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนและความอยู่ไม่สุขของปาก แต่บังเอิญหรือบางทีไม่ใช่บังเอิญ เพลงของเขาไพเราะและกินใจชาวบ้านคนอื่นๆ ด้วย ดังนั้นเพลงดังกล่าวจึงได้แพร่กระจายออกไปเรื่อยๆ และในที่สุดไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นคนแต่งเพลงบทนั้นและแต่งเมื่อใด”²

การสืบสานถ่ายทอดบทเพลงจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อไปเรียกตามศัพท์วิชาคติชาวบ้านว่า “มุขปาฐะ” ซึ่งก็คือการสืบทอดจากปากต่อปาก นิยมใช้การถ่ายทอดปากเปล่ามากกว่าการใช้รูปแบบของภาษาเขียน ซึ่งจังหวะของเสียงและคำในการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะมักจะเป็นคำคล้องจองซึ่งถือเป็นงานร้อยกรองขั้นพื้นฐาน

ร้องรำทำเพลง

สุจิตต์ วงษ์เทศ ให้ความหมายของคำว่า “ร้องรำทำเพลง” ว่า “ร้องรำทำเพลง เป็นคำคล้องจองเก่าๆ ที่หมายถึงการละเล่น 3 อย่าง คือ ร้อง อย่างหนึ่ง รำ อย่างหนึ่ง และ ทำเพลง อีกอย่างหนึ่ง ร้อง หมายถึง การขับหรือลำคำโคลงกลอน รำ หมายถึง ฟ้อนหรือระบำและรำเดินเป็นท่าทาง ทำเพลง หมายถึง เครื่องมือดี ดี ดี เป่าที่ใช้ประโคมและบรรเลงเป็นทำนอง ทั้ง 3 อย่างนี้นับเป็นการละเล่นพื้นฐาน ที่มีอยู่ในกลุ่มชนทุกหมู่เหล่าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ ยุคแรกๆ”³

²เอนก นาวิกมูล, 2527, หน้า 93

³สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2532, หน้า 3

การร้องรำทำเพลงของชาวบ้าน

การละเล่นร้องรำทำเพลงล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น ในสมัยดั้งเดิมนั้นยังไม่แน่ว่าสิ่งเหล่านี้คือการแสดงหากมีขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายหนึ่งซึ่งผู้เล่นและผู้ร่วมในการละเล่นนั้นๆ มีร่วมกัน เช่น การทำพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและการทำมาหากิน หรือการทำพิธีกรรมเพื่อติดต่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของผู้คนในชุมชน

การร้องรำทำเพลงที่ถ่ายทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่นสั่งสมกันมานั้นถือเป็นวัฒนธรรมของสังคม โดยที่ในแต่ละสังคมใหญ่นั้นจะประกอบไปด้วยสังคมเล็กๆ ร่วมกันอยู่ ทั้งในด้านของเผ่าพันธุ์ ความเชื่อ ภูมิศาสตร์ ถิ่นที่อยู่อาศัยทำกิน ภาษา

สังคมไทยนั้นมีลักษณะที่เรียกกันว่า สังคมตามประเพณี (Traditional Society) โดยมีพื้นฐานมาจากสังคมแบบเผ่าพันธุ์ ซึ่งแยกอยู่โดดๆ ด้วยตนเองสู่การเป็นสังคมแบบชาวนา (Peasant Society) ซึ่ง

ในขณะที่ยังคงลักษณะบางอย่างของประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่ แต่ก็ยอมรับปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมจากสังคมแบบเมืองเข้าผสมผสาน ตัดแปลงประเพณีดั้งเดิมจนสังคมแบบชวนากลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ (Part Society) ไปโดยปริยาย

การเล่นรำฟ้อน

เดิมที่ไม่ใช่การแสดงแต่เป็นการร่วมกิจกรรมของคนในชุมชนนั้นๆ

ในสังคมเช่นนี้ลักษณะทางวัฒนธรรมจึงอาจจำแนกได้ 2 ระดับ คือ

1. วัฒนธรรมของคนในระดับชั้นผู้นำหรือชนชั้นสูง เรียกว่า ประเพณีหลวง (Great Tradition)

2. วัฒนธรรมของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน หรือชนชั้นต่ำ ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น เรียกว่า ประเพณีราษฎร์ (Little Tradition)

ทั้งประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ล้วนมีความสัมพันธ์กัน โดยการเลียนแบบหยิบบัณฑิตวัฒนธรรมซึ่งกันและกันมาปรับใช้จนมีลักษณะจำเพาะของตน

การละเล่น

เมื่อกล่าวถึงการร้องรำทำเพลงในสมัยดั้งเดิมซึ่งยังมีอาจันับเป็นการแสดงแล้ว เพราะผู้เล่นและผู้ร่วมในพิธีการเล่นล้วนมีจุดประสงค์ในการกระทำเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จึงเรียกการกระทำนั้นว่าการละเล่น ซึ่งการละเล่นในส่วนที่จำแนกเป็นประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมและการทำมาหากิน เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมซึ่งมีความหมายต่อสังคม

การละเล่นในที่นี้ตามความหมายของ ปราณี วงษ์เทศ หมายถึง “การเล่นดนตรี การเล่นเพลง การเล่นรำ การเล่นที่ต้องร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่เรียกว่า มหรสพหรือศิลปะการแสดง (Performing Art) แต่ไม่รวมการละเล่นของเด็ก”⁴

ภายหลังการเล่นเพลงพื้นบ้านแปรเปลี่ยนเป็นมหรสพการแสดง

⁴ปราณี วงษ์เทศ, 2528, หน้า 228 ดูเพ็ญศรี ดูกและคณะ

ลักษณะสำคัญของการละเล่นแต่ดั้งเดิมของไทยนั้นมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาอย่างน้อย 4 ประการ คือ

1. ผู้ให้กำเนิดไมใช่มนุษย์ธรรมดา และมักเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความจาก “พงศาวดารล้านช้าง” กล่าวว่า เมื่อพระยาแสนหลวงซึ่งน่าจะหมายถึงพระอินทร์สร้างบ้านแปงเมือง ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ทำมาหากินให้มนุษย์เสร็จ จึงดำริสร้าง “เครื่องอันจักเล่นจักหัวและเสพรำคำขับทั้งมวล” ขึ้นให้อีก จึงสั่งให้ “ศรีคันธะเทวดา” ซึ่งน่าจะหมายถึงคันธรรพเทวดา ลงมาบอกมาสอนให้มนุษย์สร้างเครื่องดนตรีต่างๆ และสอนให้หัดร้องรำทำเพลงกันทั่วถ้วน

พระยาแสนหลวงหรือ “แสน” เป็นความเชื่อที่มีบทบาทและอิทธิพลสูงต่อศรัทธาความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดของชนชาติไทย-ลาว โดยเฉพาะละแวงริมแม่น้ำโขงและอาณาบริเวณใกล้เคียง นับแต่ดินแดนภาคอีสานและภาคเหนือของไทย トラบจนชาวลาวในประเทศไทยลาว ไทยลื้อแห่งสิบสองปันนา มณฑลยูนนานในประเทศจีน ซึ่งล้วนแต่มีความเชื่อว่า “แสน” คือผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งในท้องถิ่นประเทศแถบนี้ และยังเป็นความเชื่อที่ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน “แสน” ก่อให้เกิดการบวงสรวงด้วยบั้งไฟ และการรำการแข่งบั้งไฟในช่วงฤดูแล้งหรือสงกรานต์

“แสน” เป็นความเชื่อที่ทรงอิทธิพลต่อผู้คน
ละแวงริมแม่น้ำโขง ก่อให้เกิดการบวงสรวงด้วยบั้งไฟ

นอกจากความเชื่อเรื่อง “ແຄນ” ซึ่งก่อให้เกิดการละเล่นแล้ว
กำเนิดของการร้องรำอันเกี่ยวกับเรื่องเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ล้วนมีอยู่
มากมาย เช่น

พระวิสุกรรม หนึ่งในเทพสามองค์ของดุริยเทพ ซึ่งหมายถึง
เทพแห่งดุริยางค์ดนตรีไทย

คือนาฏราช การร่ายรำของพระคิวงเพื่อปราบอสูร จนกลายเป็น
ต้นแบบของการร่ายรำสืบมา

การรำโนรา ซึ่งเชื่อว่ามีเทพธิดามาร่ายรำเป็นต้นแบบให้
ราชธิดาของเมืองหนึ่งซึ่งต่อมาทรงคลอดลูกเป็นชายจึงได้รับการ
ถ่ายทอดการรำตาม “เทพนิมิตร” และใช้เครื่องทรงของกษัตริย์เป็น
ชุดโนรา

2. มีความเชื่อถือศรัทธาต่อเทวดา ครู ฝิ อย่างยิ่ง สิ่งศักดิ์สิทธิ์
เป็นผู้สร้างเครื่องมือและการละเล่นดังกล่าวมาแล้ว ฉะนั้นจึงต้อง
ทำการเคารพบไหว้ก่อนการเล่น และการเล่นบางชนิดผู้เล่นจะต้อง
ผ่านพิธีครอบครูก่อนจึงจะเล่นได้ พิธีครอบครูจะต้องทำโดยครู
ผู้ใหญ่ โดยทำต่อหน้าเทวดาและผีดีทั้งหลาย เพราะมีความเชื่อถือ
เกรงกลัวว่าหากละเลยมิได้ปฏิบัติตามเกณฑ์ก็อาจจะเกิดสิ่งร้ายเป็นบ้าใบ้
ล้มตายลง ทั้งนี้ใน

คำไหว้ครูมักจะ
ระบุนามเทวดาผู้
ให้กำเนิดศิลปะ
การละเล่นนั้นๆ อีก
ทั้งกล่าวไหว้ไปถึง
ทุกสิ่งทุกอย่างที่
กลุ่มชนนั้นๆ นับถือ
ว่าศักดิ์สิทธิ์

เทพ ครู สิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้สร้างเครื่องมือและการละเล่น
ผู้เล่นต้องผ่านพิธีครอบและไหว้บูชาอยู่เสมอ

3. เป็นการละเล่นไม่ใช่การแสดง ดังกล่าวแล้วว่าผู้เล่นและผู้ร่วมในพิธีกรรมการเล่นล้วนมีความประสงค์ร่วมกันในการกระทำนั้นๆ มิใช่เป็นผู้เล่นและผู้ชมหรือคนดูตามแบบอย่างการแสดงต่างๆ ในปัจจุบัน

ในดั้งเดิมนั้นผู้ชมก็คือสมาชิกในชุมชนนั้นๆ และต่างก็มีศรัทธาความเชื่อร่วมกันกับผู้ทำการละเล่น จึงถือได้ว่ามีบทบาทในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงด้วย

4. ไม่นิยมเล่นทั่วไป จะเล่นในโอกาสอันเกี่ยวข้องกับศาสนา การละเล่นส่วนใหญ่ผูกพันกับพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความมั่นคงของชุมชน ในยามปกติสุข จึงมักไม่นิยมเล่นเว้นแต่โอกาสที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือเมื่อชุมชนเห็นว่าหากไม่เล่นแล้วจะเกิดภัยพิบัติเสียหาย ทั้งนี้เกี่ยวเนื่องกับกาลเทศะด้วยเช่นกัน

พื้นบ้านพื้นเมืองนั้นคืออะไร

เมื่อเอ่ยถึงคำว่า “พื้นบ้าน” ก็มักจะมีคำว่า “พื้นเมือง” ต่อท้ายมาเป็นคำคล้องจอง แต่ในความเป็นจริงแล้วเราสามารถแยกย่อยทั้งสองคำออกจากกัน โดยแต่ละคำมีความหมายครอบคลุมในระดับที่ต่างกัน ซึ่ง รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม ให้คำจำกัดความของพื้นบ้านและพื้นเมืองด้วยการใช้ตัวอย่างคำว่า “ศิลปะ” ว่า ศิลปะพื้นถิ่นประกอบด้วยศิลปะสองระดับคือ ระดับ “พื้นเมือง” กับระดับ “พื้นบ้าน” ดังนี้

“ศิลปะพื้นเมือง หมายถึง ศิลปะที่มีรูปแบบแพร่หลายอย่างกว้างๆ จนเป็นลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของหลายๆ ท้องถิ่น อาจพบทั้งที่หมู่บ้านและในเมือง เช่น ผ้ามัดหมี่ที่พบแพร่หลายทั่วไปเกือบตลอดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเล่นมโนราห์ซึ่งเป็นของชาวบ้าน

ชาวเมืองในท้องถิ่นทางภาคใต้ของประเทศไทย การฟ้อนเล็บและการรำดาบ ซึ่งพบมากในภาคเหนือ การเล่นเพลงพิชฐานและเพลงเรือของคนในภาคกลาง เป็นต้น ส่วนศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง ศิลปกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของชุมชนหมู่บ้าน (village) ที่อาจจะเป็นชุมชนเดียวหรือหลายๆ ชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ การทำมาหากิน และการแยกอยู่อย่างโดดๆ ห่างไกลจากการติดต่อกับชุมชนเมือง”⁵

วัฒนธรรมพื้นบ้าน

สภาพของสังคมไทยหากแบ่งตามลักษณะของวัฒนธรรมประเพณี สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ ตามสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท อันได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีหลวงของชนชั้นผู้นำผู้ปกครอง และวัฒนธรรมประเพณีราษฎร์ของประชาชนชาวไร่ ชาวนา ดังได้กล่าวมาแล้ว ในส่วนของวัฒนธรรมพื้นบ้านก็คือวัฒนธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของประชาชน ชาวไร่ ชาวนา ในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ซึ่งก็คือวัฒนธรรมประเพณีราษฎร์จากการแบ่งนั่นเอง

คำว่า “พื้นบ้าน” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “folk” หมายถึง สังคมที่มีวัฒนธรรมประเพณีสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนเป็นเอกลักษณ์แห่งท้องถิ่นนั้น ซึ่งเป็นได้ทั้งงานศิลปหัตถกรรม การร้องรำ ดนตรี เรื่องเล่า นิทาน อาหาร ทั้งนี้จะต้องเป็นสิ่งที่มีลักษณะร่วมโดยผู้คนในชุมชนนั้นๆ

⁵ศรีศักร วัลลิโภดม, 2521, หน้า 176-180

ลักษณะโดยทั่วไปของวัฒนธรรมพื้นบ้านจากการวินิจฉัยของ
ปราณี วงษ์เทศ⁶ คือ

1. มีการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า
2. กำเนิดหรือที่มาของความคิดในการผลิตมีลักษณะเป็นแบบ
ตามประเพณี (conservative) และมีได้เป็นส่วนหนึ่งของการ
เปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยม
3. ผลงานนั้นต้องอยู่ในชุมชน มีความเกี่ยวข้อง มีบทบาท
หน้าที่และเป็นเครื่องมือแสดงเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น
4. ชุมชนที่เป็นเจ้าของมักเป็นชุมชนที่ไม่รู้หนังสือ สมาชิก
ส่วนใหญ่มีการเกี่ยวข้องติดต่อกันโดยตรงไม่ต้องอาศัยสื่อกลาง
5. ผู้ผลิตงานพื้นบ้านนั้นมิได้ผลิตงานโดยทำเป็นอาชีพ แต่จะ
ทำงานนั้นในเวลาว่างจากอาชีพหลัก
6. สังคมแบบพื้นบ้านมิได้อยู่โดดเดี่ยวจากสังคมอื่น แต่จะ
สัมพันธ์กับสังคมใหญ่ที่มีอารยธรรมพัฒนากว่า
7. มีลักษณะเศรษฐกิจเลี้ยงตนเองได้
8. เป็นสังคมที่เคร่งครัดในประเพณีและศาสนา

อย่างไรก็ตาม ปราณี วงษ์เทศ ได้ให้ความเห็นว่า ลักษณะ
ที่กล่าวมาเป็นลักษณะของสังคมพื้นบ้านแบบอุดมคติ (ideal type)
ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วสังคมพื้นบ้านผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรมพื้นบ้าน
ก็รับลักษณะบางอย่างจากสังคมเมืองและเปลี่ยนแปลงสู่สังคมแบบ
เมืองเสมอ

⁶ปราณี วงษ์เทศ, 2525, หน้า 62-63

พิธีกรรม

เมื่อกล่าวถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีและศาสนา ซึ่งหมายรวมถึงสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์อันอาจให้คุณหรือโทษในการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ของมนุษย์ได้ การติดต่อสื่อสารกับความเชื่อเหล่านั้น ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม มนุษย์จึงสร้างพิธีกรรมขึ้นมาเป็นพฤติกรรมทางรูปธรรม เป็นการปฏิบัติต่อความเชื่อนั้นๆ ของตน พิธีกรรมเหล่านี้ล้วนมีขั้นตอนต่างๆ อันประกอบไปด้วย การละเล่น ร้องรำทำเพลง การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ เพื่อสื่อถึงสิ่งเคารพบูชาตามแต่วัฒนธรรม ความศรัทธาของชุมชนนั้น สำหรับสังคมไทยสามารถแบ่งพิธีกรรมออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน
2. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต
3. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือสังคม

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน

ชีวิตมนุษย์ล้วนเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีดั้งเดิมผู้คนอยู่ก่อบดิน น้ำ ลม ไฟ พึ่งพาทุกสิ่งทุกอย่างจากธรรมชาติ การทำมาหากินแบบเกษตรกรรมนั้น ขึ้นอยู่กับความผันแปรของฤดูกาล พิธีกรรมหลายอย่างที่เราประดิษฐ์คิดค้นขึ้นก็เป็นไปตามขั้นตอนของการเพาะปลูก เช่น การทำนาจำลองก่อนเริ่มปักดำที่เรียกว่า “ตาแรกหรือตาแขก” การทำขวัญข้าวเมื่อข้าวเริ่มออกรวง เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้เป็นการเช่นสรวงบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขาเชื่อว่าจะดล

บันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้ และจะป้องกันภัยพิบัติได้นานาจากความแปรปรวนของธรรมชาติ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

นับตั้งแต่การเกิดมาเป็นชีวิตจนถึงตาย ตลอดช่วงมีลมหายใจล้วนมีพิธีกรรมมากมายเพื่อการเป็นอยู่อย่างปกติสุข ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับแม่สื่อเมื่อเด็กแรกเกิด การไว้จุกในวัยเด็กและทำพิธีโกนจุกเมื่อพ้นวัยเด็ก การบวชเรียนสำหรับผู้ชาย การแต่งงานออกเหย้าออกเรือน จนถึงพิธีกรรมเมื่อถึงแก่ความตาย ซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแล้วแต่กระทำเพื่อความเป็นสุขของชีวิตและวิญญาณของคนๆ หนึ่ง

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือสังคม

พิธีกรรมนี้เป็นพิธีที่ชาวบ้านทุกหย้าเรือนในชุมชนจะมาร่วมกันประกอบงานขึ้น เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เทวดา ผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จัดกระทำบวงสรวง บูชาเพื่อความอยู่ดีมีสุข งานบุญของชุมชนหรือเมื่อมีเหตุการณ์ร้าย โรคระบาด ภัยพิบัติ เกิดขึ้นในสังคมนั้น เช่น การจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแถน การเล่นผีตาโขน การแห่เทียนพรรษา การแห่ปราสาทผึ้ง เป็นต้น

MODERN ACADEMIC CENTER

สัญลักษณ์แห่งคุณภาพทางวิชาการ

MACeducation.com
Your Education Online
www.MACeducation.com

บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้าน
ภาคเหนือ และบทร้องละคร

5401105100

ISBN 974-261-798-8

9 789742 617981

ราคา 75 บาท